

וראה ועשה בתבניתם

וְרֵאָה וְעָשָׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר אֶתָּה מְרַאֶה בְּהָר: (שמות כה מ).¹

מנחות כט ע"א – ארון, שולחן ומנורה הראה משה

תניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: ארון של אש ושולחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים, וראה משה ועשה כמותם, שנאמר: "וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר".² אלא מעתה, "והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר" (שמות כו ל)³ – הכי נמי? הכא כתיב: כמשפטו, התם כתיב: כתבניתם.⁴

שמות רבה לה ו – למטה כמו למעלה

"ועשית את הקרשים למשכן" – אמר ר' אבין: משל למלך שהיה לו איקונין נאה. אמר לבן ביתו: עשה לי כמותה. אמר לו: אדוני המלך, איך יכול אני לעשות כמותה? א"ל: אתה בסממניך ואני בכבודי.⁵ כך אמר הקב"ה למשה: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר". אמר לפניו: ריבון העולם, א-לוה אני שאני יכול לעשות כאלו? אמר לו: כתבניתם: בתכלת ובארגמן ותולעת שני. וכשם שאתה רואה למעלה כך עשה למטה, שנאמר: "עצי שטים עומדים" – כנתונים באיסטרטיא של מעלה. ואם תעשה כאותם של מעלה למטה, אני מניח סנקליטון של מעלה ומשרה שכינתי ביניכם למטה.⁶

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כ פ' מתן תורה – ארבעה הצבעים

מיד כשעלה משה למרום פתח הקב"ה שבעה רקיעים והראהו בית המקדש של מעלה; והראהו ארבע ציבעונים שעשה מהם משכן, שנאמר: "והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר" (שמות כו ל). אמר לפניו: ריבוננו של עולם, איני יודע דמות ארבע ציבעונים.⁷ אמר לו: חזור לימניך.⁸ חזר וראה גדוד מלאכים שלובשים לבוש

¹ פסוק זה מסיים את פרשת ציווי עשיית המנורה. ובסוף ציווי המשכן, שבא מיד אחרי ציווי המנורה, יש פסוק דומה: "והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר" (פרק כו פסוק ל). וכבר עמדו המפרשים על האופי המיוחד של פסוקים אלה. רש"י "מגביל" את הפסוק הראשון (הפסוק שהבאנו למעלה) למעשה המנורה דווקא: "מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה", זאת, עפ"י מדרשי חז"ל שנראה בהמשך. אך אבן עזרא מרחיב פסוק זה לכל כלי המשכן ולעצם הרעיון של הכנסת השכינה לצורות ותבניות: "ואם נתן ה' חכמה בלבך תבין סוד הארון והכפורת והכרובים ... דבר המנורה ומזבח הקטורת והשולחן ... מזבח העולה, הכיור ... והיודע סוד נשמתו ומתכונת גופו, יוכל לדעת דבר העולם העליון". ואנו, כדרכנו, נרצה להתמקד במדרש.

² לגבי "תחולת" הפסוק, ר' יוסי ברבי יהודה מציג מצב ביניים. לא רק על המנורה כמו רש"י הנ"ל ולא על כל כלי המשכן כמו אבן עזרא, אלא על שלושת הכלים הנזכרים מתחילת הפרשה ועד כאן: ארון, שולחן ומנורה. ויש לשים לב להבדל הנוסח בין "כתבניתם" שבגמרא (נוסח וילנא שבידינו) ובין "בתבניתם" שבחומש. [בבבליה היבראיקה](#) מצוינים כתיבי יד של התורה בהם כתוב בפסוק שלנו "כתבניתם". אבל נוסח המסורה שבידינו הוא "בתבניתם". האם הגמרא הושפעה מנוסחאות אלה, או שנוסח הגמרא שלפנינו השתבש? ראו שבת נה ע"ב בתוספות "מעבירים" ובגיליון הש"ס שם.

³ פסוק זה כתוב בהקשר לבניין המשכן עצמו שהיה עשוי מקרשי עצי שטים.

⁴ ראו רש"י בגמרא שם. שאלת הגמרא על ר' יוסי ברבי יהודה היא: שאם לגבי הארון, השולחן והמנורה ירדה תבנית של אש מהשמים לפיה בנה אותם משה (בצלאל), מדוע לא נגיד כך גם לגבי המשכן? (יכלה הגמרא לומר: אין הכי נמי, אך משום מה לא נראה לגמרא סביר שאכן גם לגבי המשכן ירדה תבנית של אש מהשמים. למה בעצם לא? האם יש כאן הבדל בין המשכן וכליו?). עונה הגמרא שיש הבדל בין "כתבניתם" שכתוב לגבי המנורה, השולחן והארון לבין "כמשפטו" שכתוב לגבי המשכן. תבנית היא שרטוט חזותי ויזואלי. משפט הם כללים והוראות. בימינו, זה ההבדל בין בנייה לפי תרשים ושרטוט מדויקים ובין בנייה על"ס טקסט שמכיל הוראות ומספרים ואפילו טבלאות.

⁵ כפשוטו, אתה תביא את הסממנים, הצבעים, שיש לך, שאכן אינם כסממנים של מעלה, שאינם יכולים לתאר באמת את האיקונין שראית בהר ואני, הקב"ה, אשלים חסר זה בכבודי שירד למטה. אך פירוש א. א. הלוי אומר: ואני בכבודי, כבודי לא ייפגע אם התמונה שתצייר תהא פגומה, שאיני דורש ממך יותר ממה שיש בידך לעשות. אפשרות שלישית להסבר היא שבעצם הורדת כבוד ה' למטה יש מעין צמצום ואין זה כבוד ה' המלא את ההיכל של מעלה. לצמצום זה, מתאים סממנים של מטה.

⁶ ראו מדרש זה עד סופו שם. המדרש מחדד את הבדלי הנוסח של "בתבניתם" ו"כתבניתם" ומחזק מאד את הסברה שכבר לפני הדרשן של שמות רבה עמדו שני נוסחים אלה. הפרשה שהיא עושה בין "בתבניתם" שהוא האמת המוחלטת שבשמים ובין "כתבניתם" שהיא האמת היחסית של בני האדם, מזכירה מאד את "כחצות הלילה" ו"בחצות הלילה" של יציאת מצרים (ראו רש"י שמות יא ד המתבסס על הגמרא במסכת ברכות ד ע"א וראו גם בראשית רבה י ט). מקבילה למדרש זה נמצאת בשיר השירים רבה סוף פרשה ג: "ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: את מוצא בשעה שאמר הקב"ה למשה עשה לי משכן, היה לו להעמיד ארבעה קונדיסין ולמתוח המשכן עליהם והרי הוא משכן. אבל הקב"ה לא עשה כן, אלא העלה אותו למעלה והראהו אש אדומה ירוקה שחורה לבנה ואמר לו: עשה לי כזה. אמר לפניו: רבש"ע, וכי מניין יש לי אש שחורה אדומה ירוקה ולבנה? אמר לו: בתבניתם אשר אתה מראה בהר. אמר רבי אבון: למלך שהיה לו אותונין נאה. אמר לבן ביתו: עשה לי כמותה. אמר: אדוני המלך, וכי יכול אני לעשות כמותה? אמר לו: את בסממניך ואני בכבודי. כך אמר לו הקב"ה למשה: וראה ועשה. אמר לפניו: רבש"ע, א-לוה אני שאעשה כמותו? אמר לו: כתבניתם. כשם שאתה רואה למעלה, עשה למטה".

⁷ ארבעת הצבעים: תכלת, בארגמן, תולעת שני ושש. שלושה מהם נזכרים במדרש שמות רבה הקודם.

⁸ פנה לימניך.

דומה לים, אמר לו: זו היא תכלת. אמר לו: חזור לשמאלך. חזר וראה אנשים לובשים לבוש אדום, אמר לו: מה אתה רואה? אמר לו: אנשים לובשים לבוש אדום, אמר לו: היא ארגמן. חזר לאחוריו וראה גדוד שהם לובשים לבושים לא אדום ולא ירוק.⁹ אמר לו: זו היא תולעת שני. חזר לפניו וראה לפניו גדודים שהם לבושים לבוש לבן - זו היא שש משזר.¹⁰

במדבר רבה יב ט ביום כלות משה להקים את המשכן - חשיבות הדיקו

אתה מוצא במשה שנתן נפשו על שלושה דברים ונקראו על שמו. ואילו הם: דינים, תורה ומשכן... המשכן מניין? את מוצא שהיה משה מחזר על האומנין בכל יום ובכל שעה, ללמדם כיצד יעשו את המלאכה שלא יטעו בה. לפי שאמר לו הקב"ה: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר". ולכך כתיב על כל דבר ודבר: "כאשר ציוה ה' את משה", שלא היה זו מעל גביהם.¹¹ וכן הוא אומר: "וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר ציוה ה' כן עשו ויברך אותם משה" (שמות לט מג). מה ברכה ברכם? אמר: "ויהי נועם ה' אלהינו ומעשה ידינו כוננה עלינו (תהלים צ יז) - אמר להם: תשרה השכינה במעשה ידיכם.¹²

ספרי זוטא במדבר פרק יד - משה ממנה שליחים - משתף

ר' אליעזר אומר: מנין ששלוחו של אדם כמותו? שנאמר: "ויהי דבר ה' אל ירמיהו אחרי שרוף המלך את המגילה שוב קח לך מגילה אחרת וכתוב עליה" (ירמיה לו כז - כח). מה עשה ירמיה? לקח מגילה אחרת ונתנה לברוך בן נריה וכתבה. והלא הקב"ה אמר לו: "כתוב!"! אלא מיכן ששלוחו של אדם כמותו. ממי למד? ממשה רבינו שאמר לו הקב"ה: "ראה ועשה בתבניתם" (שמות כה מ). וכתביב: "ויעשו כל חכם לב" (שמות לו ח). מיכן ששלוחו של אדם כמותו.¹³

תנחומא (בובר) פרשת שמיני סימן יא - חקיקה על היד ועשייה פלאית

שלושה דברים נתקשה משה: מעשה המנורה, והירח, והשרצים.¹⁴ מעשה המנורה כיצד? בשעה שעלה משה היה הקב"ה מראה לו בהר היאך יעשה את המשכן. כיון שהראה לו מעשה המנורה נתקשה בו משה. א"ל הקב"ה: הרי אני עושה אותה לפניך. מה עשה הקב"ה? הראה לו אש לבנה, אש אדומה, אש שחורה, אש ירוקה, ועשה

⁹ לא אדום בלבד ולא ירוק בלבד אלא שילוב של שני הצבעים.

¹⁰ נראה שההבחנה בין "כתבניתם" או "בתבניתם" ובין "כמשפטו" שמודגשת בגמרא מנחות לעיל, התרככה במדרשים. מדרש זה משתלב היטב עם מדרש שמות רבה שלפניו ובעצם אומרים דברים דומים. ארבעת צבעי המשכן: תכלת, ארגמן, תולעת השני ושש משזר הם גם תבנית וגם משפט.

¹¹ במדרש הקודם ראינו שהקב"ה מרגיע את משה ואומר "כתבניתם" ולא "בתבניתם". אבל אין זה פתח להנחות. אין זה גורע כמלאה הנימה מהחובה של האדם לדייק ולעשות את הדבר "בתבניתם" עד כמה שהוא יכול. ומדרש תנחומא (בובר) פרשת נשא סימן כ מדגיש שאכן משה פיקח על מלאכת המשכן שתהיה בתבניתם, ואלה דבריו: "וכן אתה מוצא במשכן, שהכל נתנו את נפשם ועשו את המשכן, כל ישראל נתנדבו, הנשים טוו את העזים, וכן: ויעשו כל חכם לב (שמות לו ח), וכן ועשה בצלאל ואהליאב (שמות לו א), בשביל שנתן משה נפשו עליו שיעשה כשם שהראה לו הקב"ה בהר, שנאמר: וראה ועשה בתבניתם, והלך משה ונתן נפשו שלא יטעו".

¹² הוא המזמור שאנו אומרים במוצאי שבת, רק בשבוע שבו יש שישה ימי עבודה. ולא בכדי. שכן יש קשר בין מלאכת חולין ומלאכת המשכן, כפי שנדרש במכילתא דרשב"י פרק כ פסוק ט: "ששת ימים תעבוד - רבי אומר: הרי זו גזירה אחרת, שכשם שנצטוו ישראל על מצות עשה של שבת כך נצטוו על המלאכה. ר' אלעזר בן עזריה אומר: גדולה מלאכה שלא שרת שכינה בישראל עד שעשו מלאכה. שנאמר: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ר' יוסי הגלילי אומר: גדולה מלאכה שלא קנס המקום מיתה על אדם אלא מתוך בטלה... ר' עקיבה אומר: גדולה מלאכה שהרי נהנה שווה פרוטה מן ההקדש מביא מעילה וחומשה ומביא אשם בשתי סלעים, והפועלין שהיו עושין בהקדש נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. ר' שמעון אומר: גדולה מלאכה שאפילו כהן גדול נכנס ביום הכיפורים שלא בשעת עבודה חייב מיתה; ובשעת עבודה טמאין ובעלי מומין מותרין להיכנס". וכבר זכינו להשלים דף מיוחד על [ויהי נועם ה' אלהינו עלינו](#) בפרשת פקודי. ראו גם הדף [ששת ימים תעשה מלאכה](#) בפרשת אמור.

¹³ ראו בגמרא קידושין דפים מא-מב שמביאה מקורות אחרים לדין ששלוחו של אדם כמותו: שחיתת הפסח וקרבת הנשיאים. אך מדרש תנאים זה מעדיף את הפסוק שלנו משום שיש בו ציווי אישי מפורש למשה: "וראה ועשה בתבניתם", ואע"פ כן הוא מוסר את המלאכה לאחרים. מכאן, ששלוחו של אדם כמותו. ועל"פ, בין מדרש זה המדגיש את השליחות ובין מדרש במדבר רבה לעיל שמדגיש שמה היה עומד על גביהם ומשגיח מקרוב, עומד מדרש שלישי שאומר שמה חשב שאכן הוא אישית צריך לבנות את הכל בעצמו. ראו מדרש תנחומא ויקהל סימן ג: "בשעה שאמר הקב"ה למשה בהר על מלאכת המשכן, הראהו כל כלי וכלי היאך לעשות, שנאמר: וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה. והיה משה סבור שהוא יעשה את המשכן, שאמר לו: ועשית את הקרשים ועשית שלחן ועשית מזבח ועשית פרכת ועשית כיר, כך כל מלאכת המשכן. כיון שסדר לו כל דבר ודבר אמר משה: רבש"ע, מי יעשה כל זאת? א"ל: ראה קראתי בשם בצלאל. כשידד משה אמר להם לישראל: כך אמר לי הקב"ה לעשות לו משכן קרשים ומזבח ושלחן. אמרו לו: ומי יעשה כל זאת? אמר להם: בצלאל". ועל חלקו של בצלאל שלעתים גם חלק על משה וכיוון נכון יותר, ראו דברינו [בצלאל - בצל אל](#) וכן [ארון קודם או משכן קודם - שיטת בצלאל מול שיטת משה](#) בפרשת ויקהל.

¹⁴ ירח הוא קידוש החודש: "החודש הזה לכם". מוטיב זה של דברים שהתקשה בהם משה, אולי בתגובה לכך שאמר: "את כל הדבר הקשה תביאון אלי ושמעתי", מופיע במקורות רבים. ראו מכילתא דרבי ישמעאל בא פרשת החודש, ספרי במדבר סא, במדבר רבה טו ד, פסיקתא דרב כהנא פרשת החודש הזה לכם, תנחומא פרשת שמיני סימן יא, תנחומא בהעלותך סימן ד ועוד.

מהן את המנורה, גביעיה כפתוריה ופרחיה וששת הקנים. ואומר לו: "זה מעשה המנורה" (במדבר ח ד), שהקב"ה מראה לו באצבע. ואעפ"י כן נתקשה. מה עשה הקב"ה? חקקה על ידו.¹⁵ אמר לו רד ועשה כשם שחקקתיה על ידך, שנאמר: "וראה ועשה בתבניתם". ומנין שחקקה על ידו? שנאמר: "וישלח תבנית יד" (יחזקאל ח ג) ואין תבנית, אלא מעשה המנורה. שנאמר: "וראה ועשה בתבניתם". ואעפ"י כן נתקשה ואמר: "מקשה תיעשה המנורה" (שמות כה לא) - מה קשה היא לעשותה. א"ל הקב"ה: השלך את הזהב לאש והיא תיעשה מאליה, שנאמר: "מקשה תיעשה המנורה" - מעצמה תיעשה.¹⁶

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק יב הלכה ג – משפט העצים ומשחקי כבוד

א"ר אימי: "והקמות את המשכן כמשפטו" [שמות כו ל]. וכי יש משפט לעצים?¹⁷ אלא אי זהו קרש זכה להינתן בצפון - ינתן בצפון, בדרום - ינתן בדרום.¹⁸

אילין דר' הושעיה ודבר פזי הוון שְׁאֵלִין בְּשִׁלְמִיה דְּנִשְׂאָא בְּכָל יוֹם. וְהוּן אֵילִין דְּרַבִּי הוֹשְׁעִיָה עָלֵין קְדָמַי וְנִפְקִין קְדָמַי.¹⁹ הלכו בני משפחת בר פזי והתחתנו עם הנשיא ורצו להיכנס תחילה.²⁰ שאלו את ר' אימי מה לעשות. אמר להם רבי אימי: נאמר: "והקמות את המשכן כמשפטו". וכי יש משפט לעצים? אלא אי זהו קרש זכה להינתן בצפון ינתן בצפון. בדרום ינתן בדרום.²¹

שתי משפחות היו בציפורי, האחת בולוֹטְקָא והשניה פְּגִנְא, והיו דורשים בשלום הנשיא בְּכָל יוֹם. והיו בני בולוֹטְקָא נכנסים תחילה ויוצאים תחילה. הלכו בני משפחת פגניא ולמדו תורה וזכו להיות תלמידי חכמים. באו ורצו להיכנס תחילה לנשיא. שאלו לר' שמעון בן לוי, שאל הוא לר' יוחנן. עלה ר' יוחנן ודרש בבי מדרשא דרבי בְּנִיָּה: אפילו ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ.²² סברו לומר שזכות הקדימה תהיה לפדות ולכסות ולהחיות, הא לְיִשְׁבֵּיה, ²³ א"ר אבין: אף לְיִשְׁבֵּיה. מה טעמא? שנאמר: (משלי ג) "יקרה היא מפנינים" – אפילו מכהן גדול שְׁהוּא נְכַס לְפָנֵי וּלְפָנִים.²⁴

שבת שלום מחלקי המים

¹⁵ השורש חקק הולך בד"כ עם לב ולא עם יד. "חקקי לב" (שירת דבורה). "שמותם של שבטים חקוקים על ליבו של אהרן" (קהלת רבה ז ב). "טברלין של הקב"ה חקוקין על לבן של מלאכים" (מדרש תהלים יז). אך ראו רש"י בירמיהו פרק כב פסוק כד: "חותם על יד ימיני - חקוק וחתום בתוך בשר זרועי". ויש גם חקק על כף היד, ככתוב בישעיהו מט טז: "הן על פנים חקתין חומתין נגדי תמיד". ראו דברינו [הנחמה השנייה](#) בפרשת עקב.

¹⁶ שרשה זו היא בשיטת רש"י לעיל שהפסוק שלנו מדבר רק על המנורה (ואולי הוא המקור של רש"י). ראו גם ברייתא דמלאכת המשכן (קירשנר) פרק י: " ... נמצאת אומר שיש במנורה קושי ושבח כנגד כל הכלים. מגיד שהראה הקב"ה כלים עשויים ומנורה עשויה, שנאמר: וראה ועשה כתבניתם (שם כה מ)". אבל מהמדרש עולה שבסופו של דבר גם לא עזרה התבנית שנמסרה למשה. לא תבנית אש ולא תבנית יד. לא "בתבניתם" ולא "כתבניתם". עשיית המנורה נעשתה, בסופו של דבר, מאליה, ע"י השלכה לאש או שירדה מן השמים (במדבר רבה טו י). כלים מסוימים במשכן, לא יכלו להיעשות ע"י בשר ודם. המנורה מצטיירת כאן ככלי מיוחד ושונה מכל שאר הכלים. כלי "קשה", שמחד גיסא התקשה בה משה ויש בה דינים של עשיית מקשה ברורים, ומאידך גיסא ירדה באופן פלאי מהשמים. וכבר זכינו להרחיב בנושא המנורה בדברינו [מעשה המנורה](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

¹⁷ לא נוכל להיפיר מדף זה בלי להביא מקור זה שחוזר להקמת המשכן "כמשפטו", בדרשה/סיפור שיש בהם לקח חברתי. הפסוק: "והקמות את המשפט כמשפטו" כתוב בהקשר לקרשי המשכן שהיו עשויים מעצי שטים. פתיחת הדרשה בשאלה: וכי יש משפט לעצים? מרמזת על אופי הדרשה שתבוא להלן.

¹⁸ הגמרא דנה שם על המשנה של איסור כתיבת שתי אותיות בשבת שנלמד מהמשכן, שבת פרק יב משנה ד: "הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו, בין משם אחד בין משני שמות, בין משני סימניות בכל לשון – חייב. א"ר יוסי: לא נתחייבו שתי אותיות אלא משום רושם, שכן היו רושמים על קרשי המשכן לידע אי זהו בן זוגו".

¹⁹ שתי משפחות מיוחסות היו (בציפורי?): משפחת ר' הושעיה ומשפחת בר פזי שהיו שואלים בשלום הנשיא בְּכָל יוֹם. והיה המנהג שבני משפחת ר' הושעיה נכנסים תחילה ויוצאים תחילה. מכאן ואילך נביא את נוסח הירושלמי בתרגום חופשי לעברית בעזרת פירוש ידיד נפש.

²⁰ היינו לשנות מהמנהג משום שכעת הם מיוחסים יותר – מחותנים עם בית הנשיא.

²¹ ולא ישתנה הסדר שהיה קיים שבני משפחת ר' הושעיה נכנסים ראשונים.

²² לאמר, העילה להם לבני פגניא תורתם וכעת הם ייכנסו ראשונה וישתנה הסדר. ראו המשנה המסיימת את מסכת הוריות (פרק ג משנה ח): "כהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר וממזר לנתין ונתין לגר וגר לעבד משוחרר. אימתי? בזמן שכולן שוין. אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ".

²³ שהקדימות של תלמיד חכם על פני כהן גדול (שיא הייחוס) עם הארץ הוא רק לעניין פדיון שבויים וצדקה.

²⁴ חיתון לא משנה מעמד חברתי – בהשאלה מקרשי המשכן שבמקומם הם עומדים. מי שבצפון נשאר בצפון ומי שבדרום, נשאר בדרום. קשים הם מנהגי הכבוד והייחוס להיעקר ממקומם. אבל לימוד התורה, מְשֻׁנָּה וּמְשֻׁנָּה! והרי לנו עוד מקור לכוחה של החכמה וידיעת התורה על פני כל שאר המעלות. אפילו קרשי המשכן יזוּזוּ ממקומם וידחה כוחה של תורה את "כתבניתם" וגם את "כמשפטו".